

ממ
ב"ה
המרכז הפדגוגי לחדרה והסופרן הצפוני



תפוז-אב ה'תשפ"ב

4

הצורך והחובה לספל בשנה"ל הנאה בנושא "אחדות ישראל", מחייבים אותנו לחפש דרכים לכך. עדיין לא הוצעה תכנית על ידי גוף מרכזי במשרד החינוך ואנו כפתחה של שנה"ל בדיון מסוים של אנשי חינוך אף שמעתי הסתייגות להעלות נושא האחדות, מבחינת "אל תעוררו"... ואולי מתוך אי ידיעה כיצד מטפלים בנושא זה. כאזרה וכמחנך, אני גורס פתיחות ושולל הסתרת בעיות. הצעתי על כן למחלקה להשתלמות עו"ה במחוז תכנית השתלמות עפ"י נושאים אשר ידיעה עמומה בהם דורשת ידיעה בהירה יותר והמחלקה להשתלמות תמכה בתכנית. דיון ענייני והבעת גישות ודעות שונות, אף הם מנושאי החינוך לאחדות ישראל, לכן אין לחשוש אף מדעות ומסקנות שונות. תחומי ההתמקדות לשנת הלמודים הם: קידוב בין עדות, סובלנות בין דתיים וחילוניים ופיתוח תרבות השיחה והדיבור.

- (ל) למטרה הזו קיימו במרפ"ד חדרה חמשה ימי עיון ודיון. מטרת הפרקים הבאים לקרב בין עדות: - היסטוגרפיה של עם ישראל בגלויות ובתפוצות - היש עדות בישראל? - ניגודים בין קבוצות בעם ישראל - שמות משפחה כמזהים נדודים ועבר

מטרת הפרק "יהדות, יהודים והשפעות סביבתיות", להסביר את האחידות היהודית תוך השוני התרבותי הקיים בעם ישראל בגלל השפעות הגלויות. לכן הוא מתאים לנושא השוני בין אוכלוסיות - דתיים וחילוניים, אך הוא מתאים אף להסביר את השוני בין יהודים באזורי השפעה מוסלמיים ונוצריים מבחינת המנטליות, התרבות הכללית. תוך כדי כך נשארו יהודים נאמנים ושמרו על עקרונות הבסיס של היהדות. פרק אחרון זה יעמוד במרכז השתלמויות נוספות בשנה"ל הקרובה.

שיטת ההשתלמות "חקר, עיון ודיון", אפשרה למשתלמים, שהם בעלי השקפה שונים מבחינה יהודית ויוצאי גלויות שונות, להתנסות ולתרגל "דיון תרבותי" תוך "הקשבה והשמעה". הופעלו טכניקות דיון בקבוצות קטנות, בקבוצה גדולה, הודגמו והופעלו רישומים גרפיים של ההליכים והתקיימו סיכומים משותפים. ההשתלמות חולקה לפרקים הנ"ל, כאשר לכל פרק חולק שאלון לעבודה עצמית (יהודים, קבוצות) להכוונה ולחידוד החשיבה.

נר לגלינו היה האמור בסעיף ב, 3 בחוזר מיוחד א' תש"ס של מ. החינוך והתרבות, בדבר שילוב מורשת יהדות המזרח במוסדות החינוך, כאמור: "יש להדגיש את המשותף ואת השווה שבמסורותיהן של העדות השונות ואת הגורל המשותף לכל עם ישראל על שבטיו, תוך הבלטת החרומה המיוחדת של כל עדה לתרבות ישראל ולבנין הארץ".

אמנם מצאנו שאין לקרוא לבני גלויות שונות "עדות" ואף לא שבטים, אך פרט למינוח אנו נאמנים לדוח העקרונות.

2. שילוב הנושאים בתכניות לימודים יסודי ועל יסודי

עקב ההשחלמות הציעו המשתתפים לשלב קסעים ופרקים ברמות, כדלקמן:-

פרק ה': יהדות ויהודים והשפעות סביבתיות
כתות א-ה החלק הפולקלוריסטי, אמרות ומשלים, לבוש, מזון ומנהגים וכד'
החל מ-ו' וחלאת, סגנונות, נוסחים, הלכות, שפות יהודיות וכד', כולל
במערכת העל יסודי.

פרק א': היסטוריוגרפיה של העם היהודי
החל מ - ו' או ז' ובכל המערכת העל יסודית

פרק ב': מונחים ומושגים
משולב בכל שלבי החינוך

פרק ג': ניגודים ופילוגים
משולב בכל הכתות בנושאי אזרחות, חברה וכד'.
מ - ו' וחלאת ובכל המערכת העל יסודית.

פרק ד': שמות משפחה
א - ב המשפחה המצומצמת
ג - ד בית אבי ואמי
ה - ו' וחלאת בדרך המתקריח עפ"י ההצעות.
ובכל המערכת העל יסודית.

אם נפלו טעויות פה ושם, אודה לכל בר-דעת אשר יעיר, לתקן, אף יביע
גישה אחרת.

יוסף/מרי

הרבה הסטוריה! "עה-מול", עתון לתולדות ארץ ישראל ועם ישראל כרך ה', גליון 5 מדגיש במאמר המערכת, כי על הלומד היסטוריה יהודית ללמוד דברי הימים של 4000 שנה של העם היהודי ודברי הימים של כל אותם העמים שהיהודים חיו בקרבתם ובקרבתם באותן אלפי שנים: "וכך הרי זה מקרה יחיד בהסטוריה, שבן לעם מסוים צריך ללמוד שתי הסטוריות: של עמו ושל ארצו ושל עמים רבים וארצותיהם, בהם חיו היהודים".

רצוי ליצור שיטה לימוד, שתאפשר ללומד לקלוט היקף זמן כזה והיקף גיאוגרפי נרחב כזה כגלויות ישראל בעולם. חשוב לאפשר לתלמידינו ולכל אזרח בישראל "להפוס בעין" את תהליכי הנדודים של היהודים בעולם.

מפות הסטוריות כלליות כרקע, גראפים ורישומי זרימה של הגליה ובריחה, של קשרי תרבות ומסחר בין מרכזי היהדות בעולם, הם לועתי החשובה הנאותה לבעיה של היקף ההיסטוגיאוגרפיה היהודית. (ראה ביבליוגרפיה לפרק זה).

מצא עם ישראל מארץ ישראל. קבוצת הגלויות לארץ ישראל הוא סופם של תהליכי נדודים וגירושים, הקמת קהילות ופיזורן בכח.

יהודים הוגלו מארץ ישראל בכח הנשק, ברחו מאזורי שמד והשמדה, ממסטרי עינוי ואיננוס אל אזורים ששליטיהם הסבירו פנים יותר בגלל אינטרסים שונים, עד אשר נהפך עליהם הגלגל ושוב נאלצו צאצאיהם לברוח מאימת המציק. הם סחרו והחליפו תרבויות במרחבי השליטה של ממלכות גדולות כהן היו. שלחו רבנים שדרים, חתנים וכלות וכך התערבו בני גלויות אלו באלו, עד אשר לא ניתן לקבוע היום איזהו ספרדי אך מוצאו מאשכנז ואיזהו אשכנזי אך מוצאו מספרד, איזהו הימני אך מוצאו מעירק או ממצרים ואיזהו פולני אך מוצאו מגרמניה, איזהו פרסי אך מוצאו מאפגניסטן ואיזהו פרוקאי אך מוצאו מכולין.

לעובדה אחת אין ספק: כולם נרדפו על היותם יהודים, גורשו על היותם יהודים ונטבתו על היותם יהודים. כשתדרו לארץ אבותיהם, הירצו להיות עתה כאן מה שלא הרשו להם להיות בגלותם? פולנים, חימנים, ספרדים, גרמנים אשכנזים, פרסים וכדומה?? (סליחה אם לא הזכרנו את כל ארצות מרדפינו!)

חנועות הנדידה הגדולות במפות ובשקפים

- גלות ישראל אל המרחב האשורי 732 - 722 לפנסה"נ והלאה
- גלות יהודה אל המרחב הבבלי: למצרים ולתימן חורבן בית ראשון
- עליית עזרא ונחמיה לא"י. קשר תרבותי בין א"י לבבל השפעת הכותים על תרבות ישראל התקופה הפרסית והשפעתה על יהודי המרחב, כולל א"י
- התפשטות ממלכת יוון אל המרחב הבבלי-פרסי וההלניזם כולל יוון, טורקיה, ארץ ישראל ומצרים. והשפעת הקשר התרבותי והמסחרי עם יוון, מערכה ומזרחה.
- ס הקשר בין יהודי הממלכה.
- התפשטות הממלכה הרומית סביב לכל אגן הים התיכון ואזור ארם נהריים השפעת הקשר עם רומא ותרבותה החמרית.
- הקשר בין יהודי הממלכה במזרח ובמערב.

150 לפנסה"נ והלאה

- חורבן הבית השני-הגלית יהודי א"י לאזור הכיבוש הרומי
הדרומי, המערבי, הצפוני
התהוות מרכזים יהודים חדשים ע"י דיפלומטים, עבדים וגולים מן המאה 100 והלאה
יהודיים, שהפכו לסוחרים למען לגיונות רומא.
- התפלגות אזורי השלטון הרומיים. השפעות ההוננים, הסלביים
וגרמנים על יהודי האגן המזרחי והמערבי של הים התיכון
- גירושי ביזנטיון, נדידת היהודים צפונה, דרומה, מערבה
השפעת הנצרות הקנאית על היהודים
- כיבושי הכוזרים ונדידת היהודים צפון מערבה לפולין ולבלקניש
- התפשטות הממלכה הברברית מצפון אפריקה מזרחה וצפונה
השפעות על יהודי לוב ומצרים וספרד
- קהילות יהודי אשכנז באזור הרינוס ובצרפת
- מסעות הצלבנים וכריחת היהודים מאזורי המסעות
צפון-מזרחה לאזורי פולין והתהוות היידיש מגרמנית עתיקה
- גירוש ספרד הקטולית ונדידת היהודים מזרחה, דרומה וצפונה
התהוות הלדינו
- הסתננות מסחר והגירה של יהודים אנוסים מפורטוגל לאזור המדינה הנוצרית 1550-1650
האבנגליים, לוטרנים והקלוויניסטים בלביה, הולנד, פריזיה, לאנגליה וגם
לצרפת הקטולית. נוסח ספרד באשכנז.
- נדידת יהודים אל מעבר לים, לדרום וצפון אמריקה.
- השמדת קהילות יהודי מזרח אירופה ת"ח - ת"ט וזרימת ניצולי
הטבח מערבה. נוסח פולין בצפון מערב גרמניה
זרימה דרומה להונגריה, טורקיה, ארץ ישראל, העליה התסידית.
- תנועת מסחר יהודית מצרפת למצרים וארץ ישראל. הפרנקים
- זרימת יהודי פולין ורוסיה לאמריקה עקב פרוגרומים
- קבוץ גלויות בארץ ישראל מכל העולם סיפין סיפין החל מתרמ"ב,
תרנ"א.
- הציונות הסדינית ההרצליאנית
- הצהרת בלפור
- הגירות קטנות מרוסיה, פולין, רומניה, תימן, גרמניה עד
וניצולי שואה
- הכרזת המדינה, מלחמת השחרור
- עליות עזרא ונחמיה ומרבד הקסמים מעירק ותימן
- עליית יהודי צפון אפריקה
- עליית מרומניה, פולין והונגריה, מבצע סיני
- מלחמת שש הימים - ראשוני עולים מגרוזיה ומרוסיה
- זילופין דקים של עולים מאתיופיה, מארה"ב, מדרום אמריקה ומפרס

שאלון להתייחסות גיאוגרפית על יהודי העולם,
אן גיאוגרפיה מנקודת ראות של מורה בישראל

מזרח ומערב, צפון ודרום היכן הם?

- מורה ברוסיה יסביר לתלמידיו, כי פולין הינה במערב.
- מורה בגרמניה יסביר לתלמידיו, כי פולין הינה במזרח.
- מורה בסוריה יסביר לתלמידיו, כי עירק הינה במזרח.
- מורה באירן יסביר לתלמידיו, כי עירק הינה במערב.
- מורה באסיופיה יציין כי ערב הסעודית הינה בצפון.
- מורה בעירק יציין כי ערב הסעודית הינה בדרום.

כל אחד מנקודת-הראות שלו, ובצדק.

א. מהי נקודת המוצא שלך, מורה בישראל, לקביעת אזורי הצפון, הדרום, המזרח והמערב? מדוע אנו מסבירים לתלמידינו כי יהודי צפון אפריקה (המגרב) הינם מיהודי "המזרח"? היכן ארצות אלה מנקודת ראות גיאוגרפית?

ב. מדוע אנו מסבירים לתלמידינו, כי יהודי תימן הינם מיהודי המזרח? היכן ארץ זו מנקודת ראות גיאוגרפית?

ג. מדוע אנו מסבירים לתלמידינו, כי יהודי רומניה או פולין הן יהודי המערב? האם מרוקו וטונסיה אינם מערבה יותר מהם? ערכון עצמי - תרגיל שחובה לעשותו!

ד. ובכן נקבע נא את כורני הגליות השונות, מבחינה גיאוגרפית, כמדויק בעזרת תלמידינו:

1. יהודי מצרים, לוב, טוניס, אלגיריה ומרוקו?
2. יהודי תימן וחבש?
3. יהודי עירק, פרס, הודו?
4. יהודי דרום אפריקה, אוסטרליה?
5. יהודי גרוזיה, קווקז ורוסיה?
6. יהודי טורקיה, יוון, איטליה, ספרד הונגריה, בולגריה, רומניה, צכיה, צרפת פולין, ליטא, גרמניה, בלגיה, הולנד, דנמרק?
7. אמריקה הדרומית, הצפונית, קנדה?

ה. איזה ארצות מארצות הגולה הן ארצות המזרח מבחינה גיאוגרפית ישראלית?

איזה ארצות מארצות הגולה הן ארצות מערביות מבחינה גיאוגרפית ישראלית?

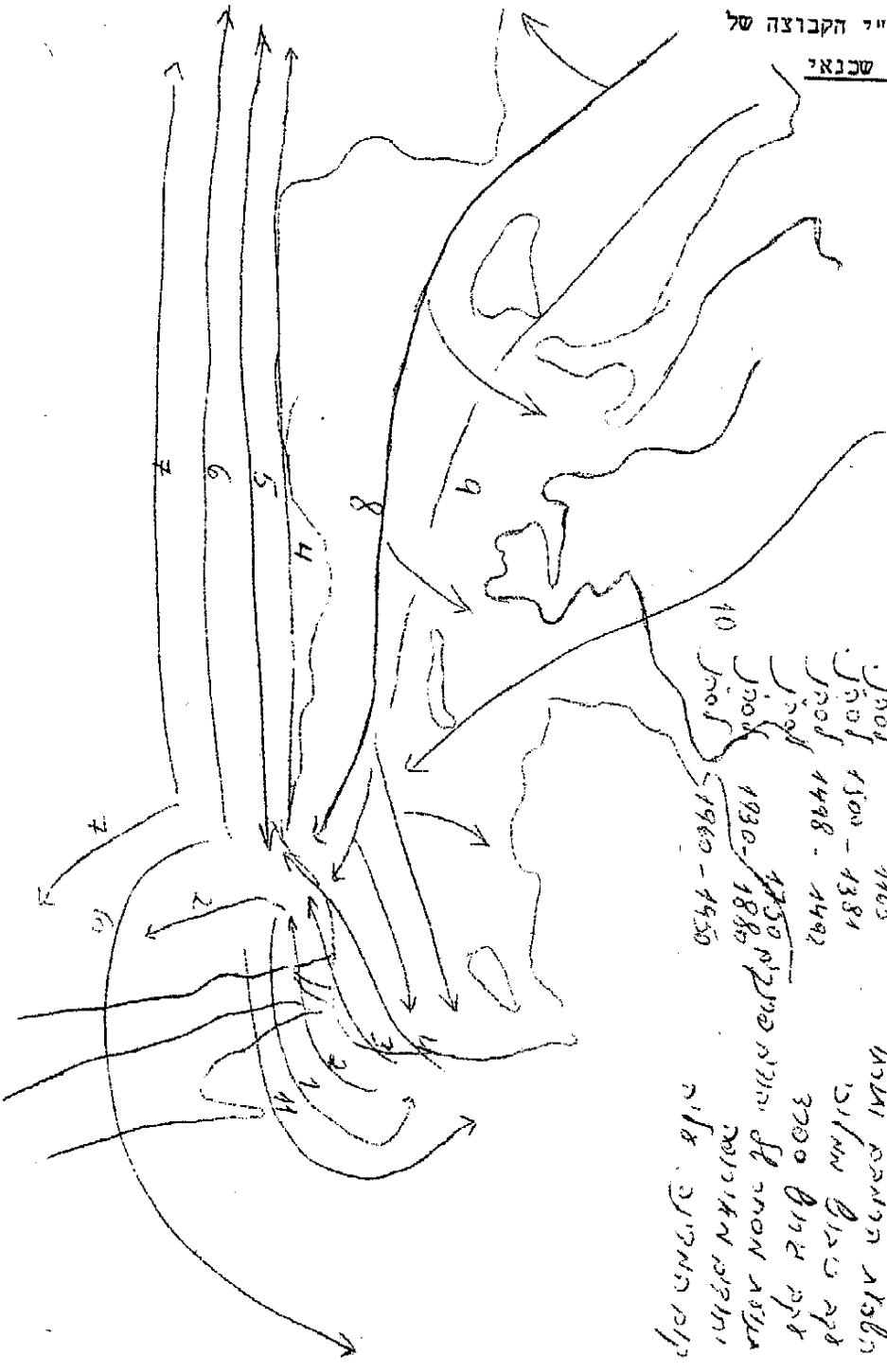
איזה ארצות מארצות הגולה הן ארצות צפוניות מבחינה גיאוגרפית ישראלית?

איזה ארצות מארצות הגולה הן ארצות דרומיות מבחינה גיאוגרפית ישראלית?

עבודה עצמית: השתמש בכיבליוגרפיה המוצעת.

- א. רשום את תנועות הנדירה העקריות על נייר או שקף, כאשר ארץ ישראל במרכז הרישום.
- ב. התמקד בארץ מסוימת (או אזור) רשום בחיצים ובציון השנים תנועות כניסה ותנועות יציאה מרכזיות של יהודים על פי הרישומים המילוליים (סקסטים) בספרי ההסטוריה או בספרים ממוקדים בגלות זו או אחרת, כדוגמה המצורפת:-

הדוגמה הוכנה ע"י הקבוצה של גלינה שכנאי



- | | | |
|-----|-----------------------------------|------------------|
| 1. | יציאת מצרים מהאשור | 586 - 539 לפנה"ס |
| 2. | עליית יהודים ארץ חזקה בימי חזקיהו | 725 - 720 לפנה"ס |
| 3. | עליית יהודים ארץ חזקה בימי חזקיהו | 725 - 720 לפנה"ס |
| 4. | חזרת יהודים ארץ חזקה בימי חזקיהו | 539 - 538 לפנה"ס |
| 5. | קליפת ארץ חזקה בימי חזקיהו | 725 - 720 לפנה"ס |
| 6. | קליפת ארץ חזקה בימי חזקיהו | 725 - 720 לפנה"ס |
| 7. | קליפת ארץ חזקה בימי חזקיהו | 725 - 720 לפנה"ס |
| 8. | קליפת ארץ חזקה בימי חזקיהו | 725 - 720 לפנה"ס |
| 9. | קליפת ארץ חזקה בימי חזקיהו | 725 - 720 לפנה"ס |
| 10. | קליפת ארץ חזקה בימי חזקיהו | 725 - 720 לפנה"ס |

מנוחה = כניסה ויציאה של יהודים לארצות ומחוצותיהן, קליפת ארץ חזקה בימי חזקיהו

ביבליוגרפיה שימושית במרפ"ד

מפות הסטריות - התפשטות ממלכות והתפוררותם, ארץ ישראל ועט ישראל החת שלטון מדיני ותרבותי של אחריים.

מת' 104, מת' 92, מת' 3/14, 8/14, 1/14, 5/20, 5/19

שקפים - כוונת הגליה ונדידות של עם ישראל בתפוצות מגלות אשר ועד אחרי למאה ה-20. יוסף בן ברית

אטלס כרטא - כרך א, ב, ג, ד, - מפות נדידה ותפוצה. הישוב היהודי בארץ ובכל הגליות בכל הדורות, התהוות מרכזי קהילה בבבל, באשכנז, בספרד ותפוצתם.

אטלס טיימס תולדות העולם - רישומים היסטודימוגרפיים. לא במרפ"ד.

לעיון הנוסף בספריה המרפ"ד

פרקים בתולדות יהודי המזרח, כרכים א-ד מ. ההיגיון והתרבות מ. כהן
ממזרח ומים - פרקי מורשת ותרבות - יואל ריפל
קדמוניות - רבעון לעתיקות א"י וארצות המקרא
עח-מול - עתון לתולדות א"י ועם ישראל
קורות - ירחון לידיעת העבר
קתדרה - לתולדות א"י ויישובה
פעמים - פרקי עיון במורשת ישראל במזרח
נדחי ישראל - יצחק בן צבי
תולדות עם ישראל א, ב, ג, - ה. בן ששן
+ ספרות עניפה בנושא הקהילות השונות בגלויות ובתפוצות.

מחוץ למרפ"ד

- בית התפוצות: ע"י אוניברסיטת תל אביב, רמת אביב
מדורים מרכזיים: הקהילות בתפוצות, מבנה ותפקוד.
בתי כנסת בתפוצות, שחזוריים.
מדברי הימים של היהודים בתפוצות.
- מרכזים של קהילות הנצחה, בתי ספר שהנציחו קהילות, אנשים מקומיים שפועלים להנצחת קהילות.

- פדרציות של ארצות גולה העוסקים ב"שרשים"

- "יד ושם" בירושלים

ספרי "דברי עם ישראל", דובנוב גרץ וכו'

עדות בישראל ? - מונחים ומושגים
 סדנת חקר ודיון. השתמש בידוע לך, בספרים וחוכנה או"ק שהוכנו למטרה.
 הוסף מקורות משלך.

ב' זק

א. בעבר

בדוק עפ"י התנ"ך, בעזרת הקונקורדנציה את המושג עדה, עדות.
 מהן המשמעויות השונות?
 הכן טבלה עם קטעי ציטוט:

משמעויות חיוביות	משמעויות שליליות

מסקנות

האם השימוש העכשווי במונח "עדות" .. בישראל מתאים לאמור לעיל?

ב. והיום

המשך לבדוק את המונח עדה בהקשר לקבוצות הבאות: קרבות ארטיילריה בין העדה הדרוזית והעדה הנוצרית-מרונית, בהרי השוף.
העדות הנוצריות בירושלים (יוונית אורתודוקסית, רומית אורתודוקסית, רוסית פרסלבית, רוסית אדומה, נוצרית חבשית וכו').
באסלם: העדה השיעית והעלווית.

מסקנות: האם השמוש העכשווי במונח "עדות" .. בין יהודים מתאים לאמור לעיל?

ג. רעל פי אותן אמות מידה:

ענה רק כן/לא

- האם הקראים הם עדה?
- האם השומרונים הם עדה?
- האם נטורי קרטא והעדה החרדית הם עדה?
- האם הפלשים הם עדה?
- האם בני ישראל מהודו הם עדה?
- האם הכושים העבריים הם עדה?
- האם יהודי מדוקו, הימן, עירק, גרמניה וכו' הם עדה?
- מסקנה: מהו הגורם המכריע לגבי קביעה אם קבוצה זו או אחרת הינה עדה/אינה עדה?

ד. מזרח ומערב בעם היהודי

1. מאיזה בחינת ראות אי-אפשר לקרא ליהודי מדוקו יהודי מזרח?
 מאיזה בחינת ראות אפשר לקרא להם יהודי המזרח?
אן בלשון אחרת מה המשותף בין יהודי עירק ופרס לבין יהודי צפון אפריקה?
2. איזה חלקים מן המשותף הוא ענין יהודי?
 איזה חלקים מן המשותף הוא ענין חיצוני-סביבתי-זר?

ה. ספרדים ואשכנזים

1. נסח לקבוע מי יכול להתיחס לאלה ולאלה?
2. האם התיחסותך הייתה עניין של גיאוגרפיה, עדה, גזע, נוסח חפילה, קבלת פסקי הלכה של פוסקים מסוימים, מנהגים, פולקלור, שפה, חרבות סביבתית זרה?
3. אם אתה משתדל לקיים חר"ג מצוות היהדות, מה נוגע לך מכל אלה?
4. אם אינך מקבל עליך חר"ג מצוות היהדות, מה נוגע לך מכל אלה?
5. (א) האם יהודי תימן, פרס, עירק, בוכרה, כורדסטן, פקיסטן, הקוקז, גרוזיה, הורו יחשבו ספרדים? על סמך מה?
- (ב) האם יהודי אטליה יחשבו אשכנזים או ספרדים? על סמך מה?
- (ג) האם יהודי יוון, בולגריה, יגוסלביה הם ספרדים? על סמך מה?
- (ד) חלק מיהודי הולנד, גרמניה ואף מזרח ארופה הינם צאצאי מגורשי ספרד ואנוסי פורטוגל. האם יחשבו לספרדים או לאשכנזים? על סמך מה?
- (ה) יהודים מארצות אשכנז נדרו לאיטליה, יוון וטורקיה אחרי ת"ח - ת"ט (1650) האם יחשבו לאשכנזים או לספרדים?

ו. פרנקים ומסתערבים

1. מי אלה? מתי והיכן היה קיים ניגוד הריף ביניהם? נסח לבדוק אם מקורן של כל קבוצה. מה היה השוני ביניהם? האם הוא מבוסס על הבדלים ביהדות שלהם? או האם הוא מבוסס על הבדלים חיצוניים - סביבתיים - זרים?
3. האם קיפדת היום קבוצת התיחסות אלה? למה כן? למה לא?

ז. יהדות ויהודים

- מה ההבדלים בין יהודי פרס לבין יהודי ליטא (למשל)?
 מה ההבדלים בין יהדות פרס לבין יהדות ליטא (למשל)?
 כיצד עלינו להתבטא, יהדות פרס ויהדות ליטא?
 או, יהודי פרס ויהודי ליטא?

ח. ימסקנות וסיכום

מהי הצעתך להחלפת מונחים מוטעים במונחים נכונים מבוססים על ידע של העובדות?

עדות בישראל? - בירור מונחים ומושגים

1. השאלות: א. המושג "עדה" בתנ"ך מה משמעותו?
 ב. המושג "עדה" במושג העכשוי מחוץ לישראל מה משמעותו?
 ג. האם מתאים לאמר שהיהודים מארצות שונות הם בני עדות שונות?

הקבוצה עיינו ודנו באמצעות התנ"ך והקונקורדנציה לתנ"ך ובאמצעות מילון עברי וכתבי עת שעוסקים בעדות בעמים.

להלן תמצית מסקנות של המשחלמים.

- א. עדה כתנ"ך: ציבור, קהל, עם, המהווה קבוצה מיוחדת המתבדלת מציבורים קהלים, עמים אחרים.

עדת ישראל, עדת ה' הוא קבוצה חיובית, יהודית, המתבדלת מיתר העמים אשר באותה עת כולם עובדי אלילים. היתוד החיובי הוא מונוטיאיזם, אמונה בכח עליון יחיד, גם אם שמו מופיע בלשון רבים, כמו בלשון יחיד (האמונה הזו מתבטאת היטב במשפט העקרון "שמע ישראל... י. בן ברית")

עדת קורת, עדת מתלוננים, עדת עריצים, עדת מצורעים הן קבוצות שליליות המתבדלות מן המרות המרכזית, מורדת נגדה, או יוצאת ממנה עקב מגיפה.

הקבוצה החיובית מקבלת מרות רוחנית, מדינית, גיאוגרפית, אתנית, אך מתבדלת מרצון ממרויות זרות.

הקבוצה השלילית מתפלגת ומתבדלת ממרות מרכזית רוחנית, מדינית, גיאוגרפית, אתנית.

מסקנה: אין המונח והמושג "עדה" יכול לחול היום על יוצאי גלויות שונות המקבלים מרות רוחנית, מדינית, גיאוגרפית, אתנית של עם ישראל בארצו. השוני בין יוצאי גלויות הוא פולקלוריסטי-תרבותי חיצוני, אך לא מהותי-פנימי נגד מרות אחת.

- ב. עדה בעמים היום:

בנצרות: קיימות כנסיות נוצריות שונות אשר הינן מפולגות מבחינת המרות המרכזית ומבחינת המנהיגות האישית.

עקב פילוג זה, אין נישואים בין בני עדה אחת לאחרת, אלא כאשר יש המרת כנסייה אחת באתרת, של אחד מבני הזוג.

דוגמאות: יוונים אורתודוקסים, רומים אורתודוקסים, נוצרים, חבשים, קטולים אונגלים, לוטרנים, קלויניסטים, מרונים ועוד ועוד.

באסלם: קיימים פלגים אתניים מדיניים שונים כגון: השיעים, העלווים, הסונים ועוד אשר לוחמים על שלטון בכח הנשק ותוך רציחות הדדיות.

בלבנון היום בני קבוצות אתניות שונות, דתות שונות, לאומים שונים אשר גורם מדיני חיצוני (צרפת) יצרה מסגרת גיאוגרפית-מדינית מאחדת (1920). איחוד זה נוגד את המבנה האתני, הרוחני-דתי והמדיני של הקבוצות הזרות השונות. התוצאות ידועות.

מסקנה: בעם היהודי אין יוצאי גלויות שונות מזועות מלהתחנך. לא קיימת בעיה

רוחנית-דתית, אתנית, מדינית, גיאוגרפית או אחרת, כיהודים. יהדותם היא המאחדת אותם ללא הבדל עבר הסטורי זמני שאינו מהותי. מרות העם, היהדות, הלאום היא אחת לכולם.

1. יהודי ממרוקו הינו מקהילות יהודי מרוקו
 יהודי מהונגריה הינו מקהילות יהודי הונגריה
 יהודי מהודו הינו מקהילות יהודי הודו או מבני ישראל כהודו
 יהודי גרמניה הינו מקהילות יהודי גרמניה וכד'..
- הקראים, השמרונים, הכושים העבריים הם עדות.
 - העדה החרדית ונטורי קרטא מבחינה יהודית מהותית אינם עדת.
 מהסתגרותם והתברלותם, מרצון עצמי מכלל ישראל, הם קבעו בעצמם את עצמם כעדה נפרדת.

2. מזרח ומערב בעם היהודי

- בפרק א' ראינו, כי אין להתיחס למושג "מזרח" כאל כוון גיאוגרפי.
 שאלה: מה משותף ליהודי פרס, עירק, תימן, סוריה, מצרים, צפון אפריקה ועוד?
מסקנות: א. מבחינה יהודית: יהדות בכל דרך ארץ ישראל ומצרים, תחת שלטון האסלם, הטביעה את חותמה על פסקי ההלכה שנתנו לקהילות ועל נוסחי התפילה שהושפעו ועוצבו על ידי גולי ספרד מאוחר יותר.
- ב. מבחינה חרבותית כללית: האסלם על הסגנון שלו, לבושו, מאכליו, מנגינותיו, שפתו, המנטליות שלו ויחסו ליהודים יצר מכנה משותף לנוהגי היהודים באזור שליטתו. אך קיים שוני בין המזרח, הדרום והמערב באזור זה, עקב השפעות נוספות, כגון: שלטון צרפתי ואיטלקי במערב במאות האחרונות.
- שאלה: מה משותף ליהודי אירופה המערבית, המרכזית והדרומית?
מסקנות: א. מבחינה יהודית: יהדות צרפת ופסקי ההלכה של גדוליה, יהדות ליטא פולין והונגריה ופסקי ההלכה של גדוליה, תחת שלטון הנצרות, הטביעו את חותמם על נוהגי הקהילות באירופה ונוסח תפלתם. גולי פורטוגל הביאו אתם מהשפעתם הספרדית-יהודית ותרמו ליצירת נוסח ספרדי-אשכנזי.
- ב. מבחינה חרבותית כללית: הנצרות על סגנונה, מלבושי העמים, מאכליהם, מנגינותיהם, המנטליות השונה שלהם ויחסן הקשה של הכנסיות הנוצריות ליהדות יצרו מכנה משותף חלקי לנוהגי היהודים תחת שלטון העמים הנוצריים. אך קיים שוני רב בין המזרח האשכנזי למערבי, בין הצפון הליטאי והדרום ההונגרי.
- השפעה רבה היחה לטביעות העירוניות יותר על קהילות המערב והמרכז לעומת הקהילות הכפריות שבמזרח, שהושפעו מתרבויות פשוטות של יושבי יערות וערבות הקלאיות.
- מסקנה והצעה: במקום יהודי המזרח = יהודים מארצות האסלם.
 במקום יהודי המערב = יהודים מארצות הנצרות.

השפעות מעורבות ויהודיות

כן יש לשים לב ליחודיות של יהודי אסליה מחד ושל יהודי יוגוסלביה, בולגריה ויוון מאידך, אשר עברו משלטון מוסלמי לשלטון נוצרי במאות האחרונות. כן יש ליחודיות מסויימת ליהודי ארצות צפון אפריקה והלבנט לעומת יחד יהודי המזרח המוסלמי, בהיותם תחת השפעת התרבות הנוצרית-צרפתית או האיטלקית במאות השנים האחרונות. יהודי הקוקז וברוניה מהויים אף הם יחודיות, בהשתייכם מחד לשפעת המרכז היהודי הבבלי (בגדד), אך היותם בצבת הנצרות הקנאית מחד והקנאות המוסלמית מאידך והאפריקאים הסוביטי בדורות האחרונים.

שאלה: מיהו ספרדי ומיהו אשכנזי? האם ההתייחסות הינה גיאוגרפיה? מוצא ביולוגי? נוסח תפילה? פסקי הלכה ופוסקים מסוימים?, מנהגים?, שפה?, חרבות סביבתיות מסוימת?

מסקנה: הדיון הקבוצתי סוכס בכך, כי קביעת ספרדיותו ואשכנזיותו של יהודי הוא בעיקר ענין של נוסחי תפילה וקבלת פסקי הלכה מפוסקים מסוימים. כן יש משקל למנהגים הקשורים להלכה. כל יתר ההתייחסויות נדחו והוכח כי יהודים שעברו מנוסח לנוסח בעבר, עקב נדידותיהם, אמנם שינו את התייחסותם לקבוצה זו או אחרת, בלי קשר למוצאם הגנולוגי (יהודי ספרד שגלו לאירופה הצפונית והמזרחית ויהודי אשכנז שגלו לטורקיה ומצרים).

שאלה: אם אמנם זהו ענין של נוסח תפילה ופסקי הלכה בעקרו, האם יכול יהודי ישראלי, שאינו מקיים מסורות יהודיות בבית הכנסת, להיות ספרדי או אשכנזי?

מסקנה: הנושא איבד את חשיבותו לגבי יהודי-ישראלי כזה, אלא אם הינו שומר מסורות משפחתיות בביהו בחגים לפחות, בשבתות ובאירועים משפחתיים. נישואים בין בני יוצאי גלויות שונות, מאפשרים שילוב של מסורות יפות ושימורן ויוצרים באופן טבעי דחיה של מנהגים שעברו סיבותיהם וזמנם.

4. פרנקים ומסתערבים - "עדתי" שאבדה

נושא זה הועלה כהוכחה שמוצא גיאוגרפי ותחושת שוני עד כדי מתח "בין עדתי" מאבדים את חריפותם עם הזמן ואף נשכחים לגמרי, כמו במקרה זה. זאת עקב חוסר הריליבנטיות של הנושא ולעובדה שהבדלים "עדתיים" הם מדומים, לא אמיתיים, כך בעבר, כך בעתיד.

5. יהדות ויהודים

שאלה: מה ההבדל בין שני המונחים - המושגים?

מסקנה: יהדות היא המסגרת המאחדת את בני העם היהודי, ערכיה, רוחנית ולאומית. יהודים הם אנשים שמשתייכים למסגרת המאחדת, אך יכול להיות שוני ביניהם. לכן לא: יהדות הולנד ויהדות טונסיה = היהדות זהה
כי אם: יהודי הולנד ויהודי טונסיה. היהודים שונים במידת מה - ראה פירוט בנושא יהדות, יהודית והשפעות סביבתיות.

▣ ביבליוגרפיה ▣

מלון אבן שושן - ערך עדה - עדות עמ' 1876
קורנורדנציה לחב"ף אבן שושן - ערך עדה, עדות עמ' 833 - 837
חנך שלם.
דע לבנון, חוברת עדות בלבנון עמ' 5
שקף "עדות בלבנון" מחוך "מבצע שלום הגליל" סד' 62, 64, 65
קתדרה מס' 7, עמ' 73 - 102 המסתערבים והעדה בישוב הא"י במאות ה-15 עד ה-17
ארץ ישראל - אברהם שטאל, כרכיט א + ב.
תוכנה אור-קולית - ישראל - עם ישראל, בקטלוג המרפ"ד מס' 9 ע"מ 19 - 21

ניגודים בין קבוצות בעם ישראל - ואחדות ישראל - שאלין

ציון ה'

(א)

1. בעולט החני: האם קיימת תופעה של תיחורם והסתלגות מן השונה? ציין הידוע לך! נסה לציין סוגי תיחורם.
2. באנושות
האם תופעות כאלה קיימות במין האנושי? ציין הידוע לך בעמים שונים ומסיבות שונות נסה למיין לך קבוצות התייחסות של הסיבה
3. בעם ישראל
נסה להעלות עובדות של פילוג בעם, מיני קדם ועד היום, לפי רצף הסטורי
4. והיום בארצנו
האם הבדלי המוצא (ארץ המוצא) הם המדלים אמיתיים או מדומים? מהן הסיבות לתחושה של שוני? האם השוני הוא במהות היהודית של יוצאי גלויות שונות? או מהשפעה זרה, שנקלטה בארץ המוצא?

(ב)

- מה תפקידם התיובי של תכניות מורשת קהילות ישראל (מורשת העדות)? מהן הסכנות בתכניות אלה? במה שונה תכניתנו "אחדות ישראל" מתוכניות מורשת הקהילות ומה בכוחה לשנוח?

ניגודים בין קבוצות בעט ישראל - אחדות מאהבת עם ישראל

- (1). מאז ומעולם הוחמים יצורים חיים לעצמם תרומי מחיה. בעולם בעלי החיים אלה תחומי מזון ורבייה. לדוגמה בלבד: שני תורים הוחמים במעופם המעגלי תחומי קינם. שני נחליאלים הוחמים על הקרקע תחומי מחייתם ומסמנים קו זה מול זה כנסיקה אנכית לגובה. הכלביים מסמנים תחומי ציד בהפרושיהם. ועוד כהנה וכהנה.
- (2). והאדם? תחומי המחיה שלו אינם רק תחומי מזון, מחיה ורבייה. לאדם צורך לתחום גם תחומי השפעה המבוססים על המבנה הנפשי-רוחני-פסיכולוגי שלו. מלחמות בסיסיות הן על המחיה (מלחמה גזור מלחם), אך מלחמות האדם היו ויהיו גם על השפעות רוחניות - אידיאיות - חברתיות. היו מלחמות אכזריות על תחומי השפעה ושליטה אישיים ויש מלחמות המבוססות על שבטיות וקבוצות אתניות.
- ניגודים קיימים, אם מסבירים אותם באופן רציונלי, מאבדים את חריפותם האמוציונלית. תפקיד התינוך להסביר שוני וניגוד, תוך הבנת הזולה והשלמה עם השוני הקיים חמיד ויצירת ראייה של מסגרות משותפות.
- (3). בעם ישראל לדורותיו היו מאבקי כח בין קבוצות, כל עוד היו "לשם שמים" (מאבק אידיאי רציונלי ולא מאבק אישי אמוציונלי) דעת חכמי ישראל ראתה בהם יתרון " כל מחלוקת שהיא לשם שמים, סופה להתקיים, (רוצה לאמר, האנשים ממשיכים להתקיים) ושאינה לשם שמים, אין סופה להתקיים. איזו מחלוקת היא לשם שמים? מחלוקת הלל ושמאי. ושאינה לשם שמים, זו מחלוקת "קרח וכל עדתו" פרקי אבות, ה', כ'. "רבי אלעזר הקפר אומר: הקנאה והתאוה והכבוד, מוציאין את האדם מן העולם" פרקי אבות, ד, כח'.
- מאבקים על כסיס אישי וריגושי, גונו חריפות ונדונו לשלילה. אך קנאת סופרים (הכרונה לויכות דעיוני) תרבה חכמה (בבא בתרא כא').
- תחומי השפעה הוכרו כמקובלים, אם בעלי התחום המסוים הוכרו ראויים לכך על ידי הציבור ולא נכנסו אלה לתחומם של אלה במאבקי כח שוברי מסגרות: רבי שמעון אומר: "שלשה כתרים הן; כתר תורה, כתר כהונה וכתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהן". פרקי אבות ד', יז'.
- במסגרת ההשתלמות סקרנו בקצרה מחלוקות ופילוגים. בחלקם מצאו את פתרוןם על ידי יצירת מסגרות מתאימות, תחומי פעילות והשפעה ובהלקם היו לרועץ לעם ישראל כולו.
- הדוגמאות שהובאו: השבטים והמלוכה - איתור מחוץ כורת המציאות נביאים ומלכים - תחומי השפעה שונים כהונה ומלוכה - תחומי השפעה שונים מלכות יהודה ומלכות ישראל - פילוג שלטוני טריטוריאלי בכל וירושלים - תחומי השפעה דותניים - דתיים פרושים וצדוקיים - מלחמת השקפות תרבותיות רבנים, קראים שומרונים - פילוג השקפתי-רוחני-דתי חסידים, מתנגדים - פילוג השקפתי-רוחני-דתי חצרות של אדמורים - התגודות כחתית סביב מנהיגים רוחניים

- (*) יהודי מזרח אירופה מול יהודי מערב אירופה
 - (*) מזרח ומערב בין יהודי ארצות האסלם
- פירוד בגלל השפעות חרבות זרה ועמים עוינים מסיבות טריטוריאליות.

ביגודים בין עירוניים וכפריים (יהודים) באירופה - פלגנות תוך התנשאות.
פלגנות פוליטית - ציונים-אנטי ציונים; ימין ושמאל; סוציאליזם -קפטליזם;
 ציונות פועלית - ציונות רביזיוניסטית; התישבות-התנהלות.

פלגנות השקפתית רוחנית

דתיים, חילוניים, מסורתיים, אנטי דתיים, דתיים לאומיים וציוניים, דתיים אנטי לאומיים ואנטי ציוניים.

כל אלה הן התפלגות עקב השפעת דעות של זרמי מחשבה שמקורם, בתרבויות העמים והדתות הזרות.

4. רקע פסיכולוגי-קבוצתי-וחרבותי ואולי במידת מה גם כלכלי הם ביסודם של בעיות "ותיקים - חדשים, קולטים ונקלטים":

הישוב הספרדי והאשכנזי הירושלמי ובוא יהודי חימן הראשונים. כילו ויהודי המושבות; פקידי הבארוך והחלוצים, חלוצים סוציאליסטיים, בעלי זרמי מחשבה שונים (השומר הצעיר, ברית חלוצים דתיים והזרמים בין קצוות אלה).

הישוב המזרח אירופי ועלית, היק"ס.

הישוב ועלית הרומנים, המרוקאים, הגרוזינים, הרוסים וכד'.

המשתלמים הסכימו, כי בעיות כאלה הן זמניות והזמן והחיים בצוותא עושים את שלהם לביטול הרגשת השוני.

הוזכר הסיפור של הברווזון המזער, כדוגמה וכרקע בחינוך הגילאים הצעירים.

הוצע להשתמש בכל התוכנה האורקולית במרפ"ד להבנת המאחד תוך שוני, במקום להתמקד בשוני בלבד.

כנ"ל לגבי ספרות מורשת קהילות ישראל - בספריה.

ביבליוגרפיה

ראה הר"בליוגרפיות הקודמות

מאמרים מעתונות: נתיב היסורים של דר' זקס - ידיעות אחרונות

גורלה הסרגי של התרבות היגורלה-גרמנית - הצופה

שטות הינו - פרשת קורת זעדתו - מעריב

לעשות כל מאמץ לאיחוד - הצופה

אהבת ישראל - ידיעות אחרונות - לקט

כל התוכנה האורקולית - עם ישראל - בקטלוג המרפ"ד 9, עמ' 19 - 21

(*) מעניין לציין, כדי להבין, ששנאת עמים שכנים אשר לחמו זורות על שטחי מתייה, הועברה מהם אל יהודיה. כך בין יהודי עירק ליהודי פרס, בין יהודי מרוקו ליהודי טונים, בין יהודי גרוזיה לבין יהודי הקוקז, בין יהודי פולין לבין יהודי גרמניה, בין יהודי רומניה לבין יהודי הונגריה! וכד' וכד' ומה לנו ולמאבקי הגויים ההם, עתה בחוכנו???

שמות משפחה ומשמעותם

ד' 77

א.

1. (1) מתי לדעתך הוחל הנוהג לקרא בשמות משפחה? ומה היה הנוהג הקודם? למה גרם הנוהג הקודם ומה גורם הנוהג הנוכחי?
2. (2) כיצד קבעו לדעתך שמות משפחה? מדוע החליטו על שם זה או אחר? מי החליט?
3. (3) נסה באמצעות מודעות אבל בעתון ומתוך ידיעה אישית שלך לעשות טבלה ובה נושאים שמהויים מקור של שמות משפחה.

4. (4) עתה ננסה ביחד, לשבץ את שמות המשפחה, המופיעים כמודעות אבל בעתון, בטבלה מרכזית על הלוח.
5. (5) עתה נספור את מספר שמות המשפחה הגזור מכל אחד מן הנושאים אשר היו מקור לקביעת שמות המשפחה.

שאלון אישי למשחזלים - דגור לדגור יביע אומר

ב.

1. (1) היכן נולדת?
 שמך הפרטי במקור:
 שמך המשפחתי במקור:
 היכן נולד-ה אשתך/בעלך?.....
 שם אשתך/בעלך הפרטי במקור
 המשפחתי במקור
2. (2) שם אבין הפרטי במקור
 המשפחתי במקור
 שם אמך הפרטי במקור
 משפחתי במקור
3. (3) שם אבי אבין: פרטי
 משפחתי
 שם אם אבין הפרטי
 המשפחתי
 שם אבי אמך: הפרטי
 המשפחתי
 שם אם אמך: הפרטי
 המשפחתי

עוברת ל:
 עוברת ל:

עוברת ל:
 עוברת ל:

עוברת ל:
 עוברת ל:

עוברת ל:
 עוברת ל:

בקהילה

בקהילה

וכן הלאה.....

שמות פרטיים

ג.

1. איזה סוגי שמות נהת לילדיך?
2. האם קיים קו מנחה בנתינת שמות פרטיים לילדיך? מהו?
3. נסה לערוך טבלה ובה אפיונים שונים לשמות פרטיים
4. נסה לגלות מוצא גיאוגרפי, מבוסס על נתינת שמות פרטיים.
5. באזורך.
5. כנ"ל בעבר.

שמות משפחה ומשמעותן ללימוד מן העבר

במסגרת זו אתיחס בעקר לשמות משפחה המעידים על נדודים ממקום למקום ומאזור לאזור. הרחבת הנושא תיעשה בקרוב בחוברת נפרדת. החומר הוכן זה מכבר. לדעתי יכולה חוברת זו להיות למועיל לכתי ספר על יסודיים, אשר ירצו לפתח את הנושא, אם כלימוד ואם כמחקר לחלמידים מתעניינים. המעוניין יפנה אלי ולא יתאכזב.

הקדמה: דברי הימים של שמות, הם כדברי הימים של בני אדם מדברים. מקורות ישראל מלאים שמות וכן שיטות שונות כיצד לציין אנשים ונשים ולהגדירם בכירור.

שמות משפחה ממהי? הובח שמות משפחה קבועים הונהגה בממלכות גדולות שרצו לעשות רישום מסודר של אזרחיהן כולל היהודיים, לשם מיסוי, גיוס לצבא, נתינת רשיון מגורים ועיסוק במקצוע או הגבלה באלה, באירופה. זאת למשל, כאשר אוהדו נסיכויות תחת שלטון מרכזי של הקיסרות האוסטרית - הונגרית בסוף המאה ה-17, ובתחילת המאה ה-18 תחת שלטון הקיסרות הצרפתית תחת נפוליון. הרבה תחומים יכלו להיות סיבה שם שניתן ובין היתר גם הגורם הגיאוגרפי. לפני זה בספרד היה זה סימן של ייחוס ואצילות לשאת שם משפחה המעיד על מוצא ממקום מסוים או מאזור, אך אף ממוצא שנטי מכובד. באזורים מסוימים בתימן היה נהוג לציין אנשים שכאו מקהילה אחרת אל קהילתם הנוכחית בשם ישובם הקודם וזאת ללא כל חובה.

היסטורגיאוגרפיה על ידי שמות משפחה (דוגמאות)

דוגמאות מארצות אשכנז: ברלינר, ורשבסקי, אנגלנדר, גולנסקי (הולנדי) דוגמאות מספרד: דה סילנרה, דה קסקס, דה סמורה, ליסבונה. דוגמאות מתימן: צנעני, עדני, שרעבי, הנדי, מהצרי, משרקי, עירקי. דוגמאות מצפון אפריקה: אל-פאסי, קסטרו, מרציאנו. דוגמאות למרחב המזרח ים-תיכוני: עגמי, קנדהרי, לוגטי, מזרחי, לונדון. ואמשרדס.

אפשר אם כן, עם קצת השומת-לב, לגלות תחנות קודמות בחיי משפחה זו או אחרת. הכרח לשונות זרות והשימוש בהברות תחיליות כגון: אבן עזרא, דה-קסרס, די-גואטה, ז'ירעלי, וון דהברגה, אל-פסי, טוב-יוסף מאפשרים זיהוי הארץ בו ניתן השם. כן הדבר לגבי סיומת כגון: טולידנו, מינטק, אברמוב, פישון, בילסקי, איזקס, יעקובסון, ארונסן, מושקוביץ, אלישניל, יצחקיאן, מוזסקו, אברמפטר. ידע כשינויים לשוניים חורמים אף הם לגלות ארץ ואזור כגון: כגנוף = כהן לויסס = לוי, בנדיקט = ברוך, מנדל = מנחם, סשדוטה = כהן, רב וחזן, מרקס = מרדכי, ועוד ועוד.

חיזוק הדימוי העצמי על ידי התייחסות לשמות משפחה

בכתות הנמוכות והבינוניות של ביה"ס ההתייחסות אל משפחתו של כל ילד ונסיגון לגלות מקור השם, סיבת השם המשפחתי, יוסיפו לדימוי העצמי החיובי של כל ילד אל משפחתו ושורשיו.

עצם הטיפול בנושא זה, יקשור את החלמיד אל אביו ואמו, סבו וסבתו, בנסיגונו לקבל מהם מידע.

להלן נושאי - התייחסות אחרים, פרש להתייחסות הגיאוגרפית:-

שם של אב, של אם, של שבט (כהן ולוי).

סמל משבטי ישראל.

מעמד בקהילה, מקצוע.

שם חסות של בעל חסות או סמלו, או של שבט חסות.

שם של סמל יהודי או סימן בניה היהודי.

שם תואר היצוני.

שם של חכונת ארפי.

שם גנאי, עלבון וביזוי (בדרך כלל ע"י פקידי ממשל עוינים ואנטישמים).

שם קנוי בכסף (החלפת שם גנאי) המציין ערך ההשלום.

ראשי תיבות.

גלגול משם לשם ושמות מתורגמים.

שמות שנקבעו בשרירות על ידי פקידי רישום בשערי עליה.

- כן רצוי לספל בנושא של שינוי שם (עברות) מרצון וכיצד לשמר את השם הקודם מסיבות הסטוריות, לדורות הבאים.

- ההתייחסות לשמות הפרטיים, אופים ואפיוניהם טומנת אף היא עניין רב.

- המעוניין לחקור אישית, יוכל לקבל ממני עצות מתוך נסיון אישי.

ב י ב ל י ו ג ר פ י ה

שמות משפחה יהודיים - אברהם שטאל - האגף לתרבות חורנית כמ. החינוך.

במשפחה, בקהילה, בעדה - מרפ"ד ראשון לציון

רשימות וגרפים בשקפים - יוסף בן ברית

המכון לתולדות קהילות ישראל בתפוצות - האונ. העברית גבעת רם

בית שפרינצק - ירושלים

מכונים שונים לתיעוד גלויות ישראל שונות ביוזמת יוצאי הגלויות לפנוח: לפדרציות של הקהילות (ספרד, תימן, בבל, ארצות צפון אפריקה, גרמניה, פולין וכו')

סגרת: חקר ודין, תוך שימוש באמצעים ספרניים ואורקוליים.

- 1. נוסחי תפילה א. איזה נוסחים מקובלים היום?
 ב. היכן מקור כל נוסח ומי משתמש בו היום?
 נסה להעלות על מפה אחת תשובתך לשאלה.

הלכה ומנהג

- א. מה ההבדל העקרי בין הלכה למנהג?
 ב. מן הם מעצבי ההלכה, ראשונים ואחרונים? היכן הם פעלו ועל איזו אוכלוסיות יהודיות השפיעו?
 נסה להעלות על מפות, תשובתך לשאלה.
- ג. האם יש שוני ממשי בין ההלכות של יהודי מערב ארופה, מזרח ארופה, ספרד, צפון אפריקה, תימן, עירק-פרס ותפוצות אחרות?
 ד. באיזו אוכלוסיות יהודיות יש/היה ספק אם אמנם הם היו ע"י ההלכה המקובלת ביהדות, מהן הסיבות ומה התוצאה?

מנהגים

- נסה לערוך טבלה של אוכלוסיות יהודיות מפורזות בעולם וזהות בסיסית של מנהגיהם (שבת, חג, שמחה ובל) או שוני ממשי.
 אם קיימת זהות בסיסית במנהג, מה מקור המנהג?
 אם קיים שוני ממשי במנהג, מה מקור המנהג?

2. פולקלור (א) בלבוש

- נסה לגלות מקורו של הלבוש המסורתי:
 - בגדי הכהונה והמלוכה בישראל בימי-התנ"ך.
 - "אצטלא דרבנן" ובגדי שבת וחג בארצות: עירק-פרס, סוריה, לבנון, בוכרה, קורדיסטן, תימן, ארצות צפון אפריקה, ספרד, איטליה, ארצות הבלקן, הולנד, גרמניה, פולין-ליטא-רוסיה ועוד.
 - כיסודי ראש של גברים ונשים במקומות קדושים (בית כנסת, בית-עליזין וכו') וצניעות בלבוש.

מהו יהודי מקורי ומהו סביבתי-זר?

- ב. מאכלים: נסה לגלות מקורם של "מאכלים יהודיים" בכל אזורים התפוצה כנ"ל. השוה - השונה.
- ג. לחני תפילה: חזנות, תפילה בקול בצוותא, העוגג בכתב"ו.
- ד. שעמי הקריאה ומנגינתם: תורה, נביאים וכתובים, מגילות.
- ה. שירה עממית: שירה וכלי זמר בשחול, כאבל, ניגונים בזמן לימוד.

3. שפות-יהודיות

- ארמית, לדינו, ערבית-יהודית, יידיש וארלי עדו.
 מה מקור כל אחת מהן ולאן התפשטה?
 נסה להעלות זאה על מפה/מפות.
- מונחים ומושגים זרים במשנה ובתלמוד וכן במפרשים שונים.
 מה מקורם? (ארמית, יוונית, רומית-לטינית, ערבית, צרפתית וכו').
 נסה לערוך מילון של המילים הידועות ביותר, עם ציון מקורם ותקופת תדירותם לאוצר המלים "היהודי". כדאי לעשות טבלה.
- מונחים ומושגים זרים (סלוג) בשפתנו המדוברת: מזמן החלוצים (בילויים) ומקורם מתקופת השלטון הטורקי.
 מתקופת המנדט הבריטי.
 מן האסלם-בארצות ערב.
 מן הנצרות - בארצות אירופה.
 כדאי לעשות טבלאות.

4. סמלים יהודיים: מימי התנ"ך, מימי התנאים והאמוראים (קברים), מתקופות מאוחרות יותר.
הכך רשימה עם ציון התקופה והאזור.

5. סיפורים ומשלים של "עדות" (?) מהו חוכך יהודי מובהק ומהן השפעות זרות? השתמש גם "בסיפורי העדות" בטרטוניס ובקול-קסלוג עם ישראל עמודים 20 - 21.

אמרות ופחגמים נסה לערוך רשימות של "אמרות-כנף" ונסה לגלות האם מקורם יהודי-מקורי או זר?

6. התפתחות הכתב היהודי: איזו סוגי כתב ידועים לך, מה מקורם, מדוע וכיצד התפתחו?

7. אדריכלות של כתי כנסת, צורות ישיבה, ריהוט

א. מהי צורת הישיבה המקורית בא"י, המתגלמת בעתיקות? מהי הצורה המקובלת היום בכתי כנסת "ספרדיים" ואשכנזים? מה מקור כל אחת מן הצורות הנ"ל?

ב. ציין סגנונות כנייה של כתי כנסת באזורי עולם שונים ומה השפיע עליהם? (רצוי לבקר בכית התפוצות!)

ג. מהו מקור הנוהג להתפלל בכוון "מזרח"?

באיזו אזורים המקור מוצדק? אינו מוצדק?

האם יש לשנות כוון התפילה, עפ"י ההלכה או המנהג, כאשר עוברים מאזור אחד לאזור שונה ככוון גיאוגרפי?

8. ערוך טבלה של תשמישי הקדושה הנהוגים וציין לאיזה מהם נשמרה הצורה המקורית היהודית ואיזה הושפעו מסגנונות זרים ומקורות ההשפעה: שלית, תפילין, מזוזה

*התלמד
המקור
ההשפעה*

ובתי מזוזה, ספר תורה, כסוי ספר תורה, תשמישי ספר תורה, ארזות ספר תורה, כוסות לקידוש ולהבדלה, פמוטים ומנורות בבית ובהכ"נ, קופסאות לבשמים, הינומה לכלה, עיצוב כריכות לסידורי תפילה ולמחזוריים, הגדוה פסח מאירוח, מגילת אסתר, אביזרים לברית מילה, כסא אליהו הנביא, קנה ונוצה לסת"ם, החלף-מאכלת של השוחט.

אולי יש לך עוד פריטים?

*מבנה המשפחה בישראל
מבנה המשפחה בישראל
עברו ונלקח חתם
קצרה פסח ובנו אליהו הנביא
יש להפירה*

9. מבנה המשפחה בישראל

מהן עובדות המקור במבנה המשפחה. השבט, ריבוי נשים וילדים וכו'.

ומהן הגורמים שהביאו למונוגמיה ויותר מאוחר למיעוט ילודה?

מה היו השפעות הסביבה על מבנה המשפחה ומעמד האב, האם, הילדים, השבט, פיזור המשפחה המורחבת באזורי עולם שונים?

(אסיה, אפריקה הצפונית, אירופה הדרומית, המערבית, המזרחית).

10. השפעות זרות מובהקות: רשום מנהגים זרים ליהדות ומקורם וכן אמונות חפלות ואזור ההשפעה ממנו חדרו מושגים נוצריים ליהדות?

השפעות האסלם ביהדות?

השפעות יהודיות בנצרות ובאסלם?

11. מנטליות סביבתית והיהודים

מהם האפיונים מעמי האזור שנדבקו ביהודים שחיו ביניהם?

באזורי השפעה מוסלמים וערביים.

באזורי השפעה נוצריים באירופה.

נסה לציין שוני בין אזורי ערב-אירופה.

נסה לציין שוני בין אזורי ערב שונים (צפון אפריקה-תימן-עירק פרס וכו')

נסה לציין שוני בין אזורי נצרות שונים (מערב אירופה, מזרח, דרום וכו')

יהדות, יהודים והשפעות סביבתיות

נרשא זה הינו הנרחב ביותר. הוא כולל את כל התוצאות המתלוות להתחוות עם ישראל מאז אברהם אבינו ועד לימנו אלה.

הוא מבוסס על חפיסה רוחנית בסיסית, אשר התמסדה עקב יצירת מסגרת של עם. למסגרת היהודית - המאחדת נקרא היום "יהדות".

המסגרת מאחדת בתוכה בני האם היהודי, גורלו המדיני המשותף בימי קדם בארצו, ויותר מאוחר בגלותו ובתפוצותיו.

על דגלה חרותים ערכים רוחניים ומוסריים, אנושיים וחברתיים מאז שנפרד אברהם אבינו מתרבות אבותיו האלילית-החומרית, ממולדתו ומארצו.

ערכים אלו מסוכמים בתורה משה, בנביאים ובכתובים. הם פורסו והורחבו על ידי התנאים והאמוראים בימי משבר ופזורה.

הם קבלו פירושים והגדרות נוספים בדורות מאוחרים יותר בארצות הגולה. פרשני היהדות המאוחרים יותר "האחרונים", היו צריכים להתייחס לסכיבכה הלא-יהודית ולהשפעותיה הזרות ועל כן קבעו סייגים מסגריים נוספים בהתאם לנסיבות וההשפעות הזרות (אלילות, נצרות, אסלם) אשר סיכנו את המסגרת היהודית ואת עם ישראל. מכאן נובע שוני מסוים, לא משמעותי לעיקרים ולערכים הבסיסיים, במנהגים ובפולקלור חיצוני של "תרבות היהודים" בתפוצות השונות.

מתפקיד הפרק הזה לגלות את המסגרת המאחדת, להבינה, להתייחס אליה בחיוב. בו זמנית לאבתן צביון חיצוני שונה המתלווה אל הבסיס הרוחני והמוסרי, האנושי והחברתי המאחד; ולהתייחס אליו כאל חלק חשוב, אם גם לא אחד ומרכזי בהוריה היהודית והישראלית. גם בצביון שונה זה נגלה לעתים קוים משותפים פנימיים.

כמו שאין שני בני זוג זהים, אך חיים ביחד מתוך רצון ובחירה, תוך הבנת השוני ובאהבה, כך כל בית ישראל, בית אחד, גם אחד והוא מכיל חדרים הרבה, שעושים אותו לבית.

לפרק נרחב זה נמצא בשלב זה שאלון וביבליוגרפיה, רעיונות בסיסיים וכוונות מחשבה.

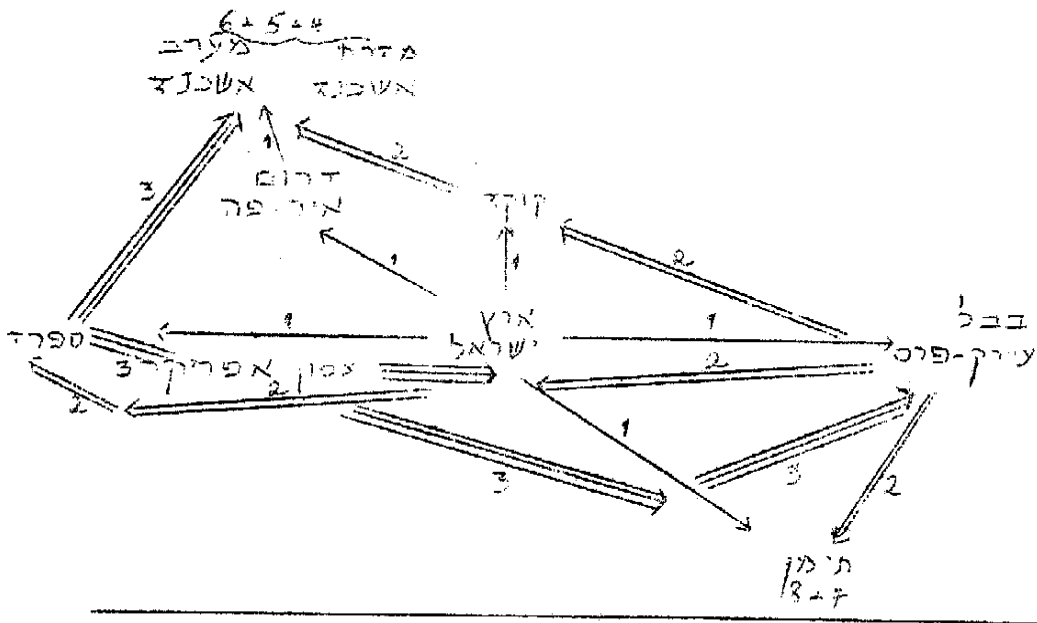
בשני נושאים עיבדו משתלמי החוג סיכומים. ביתר הנושאים הובעה המשאלת לעסוק בהם כמשך שנה"ל הבאה.

1. נוסחי תפילה: טוכם ע"י שלמה מעודה וקבוצתוהנוסחים המקובלים היום:

1. נוסח ספרד - מקורו בבבל וספרד. השנויים והמנהגים השונים והגוים בתפילה כגון: פיוטים, סדר התפילה, מה מוקדם? ומה מאוחר? נוסח ספרד נפוץ בכל ארצות הים התיכון משני עבריו - ספרד, איטליה, יוון, בולגריה, יבוסלביה, טורקיה, כורדיסטאן, אירן, עירק, הודו, ארץ ישראל, סוריה, תימן, מצרים, מרוקו, אלג'יר, תוניס.
- עיקרו ומקורו בארץ ישראל: תקנת אנשי כנסת הגדולה. במשך הזמן נתוספו לו קטעי תפילה שונים, פיוטים וכו'. הן בתקופת הגאונים בבבל והן בספרד ע"י חכמי ספרד ופיטניה. נתיב בינה"מאת יששכר יעקובסון עמ' 137 - 141.
2. נוסח אשכנז - מקורו בארץ ישראל - תקנת אנשי כנסת הגדולה + קטעי תפילה שנוספו בבבל בתקופת הגאונים + קטעי תפילה ופיוטים אשר נוספו בארצות אשכנז למאורעות שונים, פיוטים בתפילות ימים נוראים, חזרת הש"ץ, טליחות לימי אלול ועשי"ת, הושענות, יוצרות לשבתות מיוחדות וכדומה.

במקביל נוסח ספרד: הפיוטים, הסליחות, הקינות, ההושענות, האקדמות הרי הם שונים זה מזה במבנה ובתוכן.
 נוסח אשכנז נפוץ כין היהודים יוצאי אירופה ואמריקה, אנגליה וצרפת. גם החלק מהקהל האשכנזי המתפלל בנוסח "ספרד" אינו ספרדי ממש, אלא - בסדר אמירת קטעי התפילה ובשנוי נוסח הקדושה בעמידה.

3. נוסח יהודי תימן - המקור בתקנת אנשי כנסת הגדולה שלקחו אחם הגולים לארץ חימן בעל פה. לאחר מכן נכתב נוסח זה ונקרא בשם תכלאל - כולל. במשך הדורות נוספו קטעי תפילה ע"י יהודים שבאו מבבל לתימן ומספרד לתימן ומארץ ישראל לתימן, אבדן רוב ספריהם של יהודי תימן ויוקר כתבי היד אשר נשארו בידם הביאו להתפשטות מהירה של סידורי הדפוס ולהשפעתם הרבה על מנהגי יהודי תימן (יהדות תימן עם 'שפ"א).
 אין ספק שאחד הגורמים להתפשטות ספרי הדפוס היה מחירם הזול ומכאן השפעה רבה לכך שיהודי תימן הזניחו מנהגיהם הקדומים והחלו לאמץ להם מנהגים אחרים. ואז נולד נוסח התפילה שאמי. עיין יהדות תימן עמוד שפ"ב)
 נוסח התפילה שאמי התפשט בין יהודי תימן במאה ה-י"ח.
 (כן יש נוסח בלדי. הראשון נהוג בצועה ובערים, השני בכפרים)
 י. בן בריח



- 1 מלכה - נוסח אשכנז הנכנסת השנייה ה"א
- 2 + תוספת בבלית
- 3 נוסח ספרד והתבסס
- 4 גמגום קלוי תבונה ופיוטים גרמא התימנים התימנים - נוסח אשכנז
- 5 + השפעת אשכנזית ע"י
- 6 + תוספת עיראקית של ספרד
- 7 + 8 נוסח תימן ע"י אשכנז

ביחור הנושאים כמה דעיונות וכווני מחשבה, הגדרות ולא השקפות

הלכה ומנהג: התלכה הינה הבסיס הרוחני-ארגוני-התנהגותי-מוסרי של היהדות.

בסיסה קבוע, אך יש בהלכה גם מן ההליכה עם הזמן ולא מן החוק הסגור. אך בתנאי שיסודות העקרון לא יעורערו.

ההלכה קבעה את המסגרת ההשתייכותית לעם היהודי באמצעות לידה, ברית-מילה, גיור, קידושין וגרושין, דהיינו קיום מסגרת משפחתית אחידה בכל התפוצות וכן קבורה יהודית.

מנהגים הם נוהגים מבוטטים על חקנות הכמים מקומיות וזמניות. הם יכולים להיות דומים או שונים, בהתאם לסכיבות השונות ובעיקר לנסיבות השונות. ראה אנציק' מאיר נחייב עמ' 281.

עמודי התווך בקביעת ההלכה הם התנאים והאמוראים בתחילה ופוסקים שונים (ראשונים ואחרונים) כגון הרמב"ם, בעלי התוספות, מרן בית יוסף קארל והרמא' (ר' משה איסרליש).

אורשוודוקסיה, קונסרבטיזם ורפורמה, הם היקוי מושגים נוצריים מובהקים, שאין להם מקום ביהדות. קיום תרי"ג מצוות או חלק מהן, לא קשור כיצירת כמות יהודיות נפרדות.

2. הרוי ופולקלור: צביון היצוני בלבוש, מאכל ומשחה, מוסיקה ולהן, ריקור וכד'.

בגד: בגדי הכהונה הם הלבוש הישראלי התנכי המקודש והחגיגי הכסיסי.

מלבושי החכמים והרבנים בארצות הגולה מושפעים מלבוש אבירי האזור ועשיריה. כך גם לבוש השבח והחג של כל היהודים, לבוש הנשים, כיסוי ראש וכו'.

הפאות הם סימן היכר יהודי מאז ימי קדם (מול העולם המצרי, היווני, הרומי וכו').
הסטרלימל והקפוסה הם מאותרים מאוד ומקורם אצל אצילי פולין ורוסיה, צידי השועלים הטטריים.

המגבעת המוג'בית והצלינדר במערב אירופה, המעיל הקצר והמכנסים הם שויי ערך בארצות מערב אירופה, אלה ואלה אין בהם ממקור הלבוש הישראלי והיהודי.

הפז ככיסוי ראש מכובד בצפון אפריקה ובלבנט, מקורו בפס המרוקאית. החרבוש כלבוש מסורתי במזרחתה של ארץ ישראל, גם הוא מנהג הגויים.

כך גם יתר פריטי הלבוש בימי חול ובתג, גם אצטלא דרבנן' שונה מאזור לאזור ומקורה בסביבה.

מאכלים מושפעים מן האזור. ישנם קוים מאחדים בתפריט השבח והחג כגון: לחם, בשר ודגים, יין לקידוש ולהכדלה. תבלינים, מלח וסוכר קשורים לטביבה, כך גם הבישול והמאפה.

לחני תפילה מושפעים מן הסביבה.

התפילה בצוותא אצל ספרדים ותימנים מקורה בשירת הלודים בבית המקדש. התזנות היתודנית והפילת מלמול של האשכנזים מקורם כנראה בכנסיה ובאופרג.

טעמי מקרא בסיסם אחיד, מנגינתם מושפעת מן המוסיקה הסביבתית.

3. שפות יהודיות: הן שפות לא יהודיות במקורן. (ארמית, רומניוטיה, לדינו-ספרדית פטית (אירן קוקז), ערבית-יהודית בהיגויים שונים ויידיש שהינה גרמנית עתיקה).

הן מתוכלות במילים עבריות המצינות מושגים יהודיים.

ככל התקופות והגלויות תדרו מלים לועזיות ושמות לועזיים ל"חרכות היהודית".

האמריקניזציה של לשוננו היום הינה כמו ההתיוונות בזמנה, אשר עקרונית נדחתה על ידי שומרי משמרת המקוריות היהודית.

היגויים שונים של לשון הקודש: היגוי המני, ספרדי, מערכי ומזרחי, אשכנזי מזרחי ומערבי ייקוד עליון כבלי בתים וחתחון דהיום.

4. הכתב העברי המקורי השחנה והושפע מאשורית, משינוי כלי כתיבה ומסגנונות סביבתיים. (כתב מרובע ספרדי, אשכנזי, דפוסי; כתב רש"י, הכתב הנהוג היום).
5. סיפורים ומשלים סיפורי חכמים בכל הגלויות מכוננים לתוכן יהודי כללי כגון: אהבת הזולת, גמילות חסידים, תשובה, תרות הרות, אמונה, תכמה, שר ועונש, אהבת ציון, אהבת התורה, אהבת המלאכה ועוד. הסגנון החיצוני הוא צביון מקומי. התוכן הינו יהודי.
6. סמלים יהודיים אמיתיים הם מתקופות קדומות והם כוללים שופרו של האיל, פרסטי נוי של בגדי הכהונה, כלים מבית המקדש, סמלי השבטים והמלוכה. תוכן של ברכות שנאמרו לישראל על ידי אבות האומה ואביזרי קדושה יסודיים כארבעת המינים (עם ישראל). סמלים מאוחרים מושפעים מתרבויות זרות.
7. בתי כנסת מושפעים מסגנונות בניה וישיבה של תרבויות זרות. הכינוס עצמו מטרתו יהודית וכן תוכן ההתכנסות וכיוון המתפללים לירושלים. ראה סיכום קבוצת ורדה לוי:-
אדריכלות של בתי כנסת, צורות ישיבה, ריהוט - טוכס ע"י ורדה לוי וקבוצתה
צורה הישיבה - ישבו בשני הצדדים, בכיוון אל המרכז, ארון הקודש בקדמת בהכ"נ, הכניסה בצד האחורי. אין עשרה נשים, משמע שלא באו להתפלל.
- כתי הכנסת הספרדים ממשיכים את בתי הכנסת העתיקים.
בתי הכנסת האשכנזים הושפעו מן הכנסיות.
סגנונות סגנון הבניה של בית הכנסת מושפע מסגנון הבניה של אותה ארץ שבו היה קיים. בתי כנסת עתיקים היו משלושה ספוסים (1). ספוס גלילי: מונומנטלי, בנוי מאבנים מעוטרות, עיקר פארו כלפי חוץ.
(2). בית הכנסת הרוחבי - פחות מפואר מהספוס הראשון.
(3). בית הכנסת מספוס הבטיליקה - מתולק ע"י שתי שורות של עמודים. לאולם. פארו של בית הכנסת כלפי פנים. רצפת פסיפס.
הספוס הקדום ביותר הוא הספוס המרובע דוגמתו נמצאה במצדה, הרודיון.
בתפוצות העולם: כיוון ביגוסלביה, בצפון אפריקה, נמצאו בתי כנסת מספוס הבטיליקה.
בספרד, ארון קודש קבוע כחל המזרחי. התיבה במרכז ביהכ"נ והספסלים מסביב לקירות ומסביב לחורה. התכנון הועבר לכל ארצות הפזורים.
האשכנזי: התיבה נמצאת במרכז ועליה קוראים את התורה. החזן עומד סמוך לעמוד ארון הקודש. הספסלים מסודרים שורות שורות מול ארון הקודש.
צפון אפריקה: באי גרבה שבטוניס, בו התקיים ישוב יהודי עוד מלפני חורבן הבית השני, התפתח ספוס מיוחד המורכב מחצר עם עמודים בתיקה, לצד אולם התפילה המקורה. הארון במזרח תופס את מרבית הקיר ויש נטיה לרבוץ ארונית. יש נטיה לקבוע שלושה פתחי כניסה.
לאורך הקירות צמוד ספסל בנוי המשותף לאולם ולחצר.
סממנים אלו מעידים אל הויקה לארץ ישראל.
פולין ומזרח אירופה מוביח בתי הכנסת היו פשוטים ביותר - חדר קטן וכו ארון קודש וכמה ללא יחוד ארכיטקטוני מיוחד.
בערים הגדולות ובקהילות העשירות חוקם בית הכנסת מרכזי של הקהילה וצמוד אליו המוסדות המרכזיים האחרים של הקהילה.
צורת האולם רבועית ובמרכז הכימה.
במערבה של א"י קבל החיג "מצדה" קדומה מיוחדת.

8. תשמישי הקדושה הבסיסיים שנקבעו על ידי ההלכה ששהנו רק במעט והם: טלית, הפילין, מזוזה, ספר התורה, לולב ואתרוג, הדס וערבה. תולדה. כל יתר הפריטים, שהם קישוט ונוי מושפעים מתרבות הסביבה. ארונות קודש, עטיפות לספרי תורה, קישוטים היצוניים לספר התורה, כוסות לקידוש והבדלה, קופסאות לבשמים, עיצוב וקישוט של ספרי חפילה והגדות לפסח, מצבות וכו' ניתן לגלות מקורם ואזורם וזה נושא מענין עד למאוד!

האמנים היהודים תרמו רבות "להידור מצוה". התוצרים מרהיבים, הסגנונות לקוחים מן הסביבה.

9. המשפחה הבסיסית מורכבת יותר מאשר אף אחת למשפחה. חרט דרבי גרשום באשכנז ינק מאוירה סביבתית נוצרית וסיבתו קשורה כנראה בבעיה קיומית יתודיות ליהודים בתקופה ובאזור.

10. השפעות זרות מובהקות הן בחחום אמונות תפלות, שרובן ככללן הן מנוגדות לבסיס הרוחני היהודי שמאמין בכח עליון אחד, גם אם ביטוייו הינו בשמות רבים ובלשון רבים. היהדות אינה מקבלת אלוהות בדפוס חמרי (אלילים) "ופרסח טוס" למשל הינה סמל לאלוהות אלילית טבטונית, כן ההכאה על עץ הינה מאתו מקדוה. כך גם "חתול שחור", מספר בעל כח שלילי כגון 13, בו בזמן ש"ג הינו דוקא חיובי מבחינת תוכן (לא בכח מאגי) כגון י"ג העקרים של הרמב"ם, י"ג למנין השנים של הבן לחובת המצוות. האמונה היהודית לא יכולה להסכים לכה אנושי שלילי כגון: "עין רעה" ואף לא להתגוננות מפניו באמצעות קמיע, אביזר חמרי בצורת "חמסה" ובכל צורה אחרת. המזוזה אם כן איננה קמיע, כי אם תוכן, אותו יש להכיר, אחרת חוטאים לכוונת הפסוק וכחבתם את הדברים האלה (מהם?) על מזוזות ביתך ובשעריך! ישיבה בפנינת השולחן לא יכולה להיות לה השפעה על יהודי מאמין ואמונות כגון אלה "תפלות ואסורות". מענין לסווג השפעות זרות על פי מקורם הזר ואזורם.

11. מנטליות סביבתית השפיעה כמובן על יהודי כל אזור. עלינו לאבחן השפעות אלה, בכדי לנטרל את המזיקות בניגיהן.

12. השפעות היהדות על האסלם והנוצרות ידוע על השפעה יהודית על ראשית האסלם (רצוי למצא את הפרטים) כן ישנם נוהגים נוצרים והגים מרכזיים שנקבעו ע"י ראשי הכנסייה הנוצרית בהתהוותה, תוך רצון להיות הממשיכים של היהדות, תוך דחיית היהודים עצמם. ראה חגים כגון הפסחא ותג החמישים יום לאחר מכן (שבועות) ועוד. אף נישואין בכנסייה היא עפ"י דגם התופה היהודית, ועוד.

לסיכום: אחדות ישראל ואהבת ישראל יושגו על ידי ידע על עם ישראל. תפיסת היהדות קושרת בין ידע ואהבה "ואהבת את ה' אלוהיך" וידעת את ה' אלוהיך". גם נושא זה ניתן להרחבה.

כמובן שאפשר לאסוף את כל אמרות החכמים והאישים הדגולים בנושא "אהבת ישראל ואהדותו" (ראה חוברת ידיעות אחרונות שאותה שמרנו) ולחנך לאורם. אין ניגוד או סתירה בין ניתוח עובדות והבנתן, לבין היגיון לערכים נעלים אלה של אחדות ואהבת ישראל, אלא להיפך: הציוני של וידעת את..... הוא הבסיס השכלי לציוני ואהבת את.... אשר מכוון לצד הרגשי של האדם.

הלכה, מנהגים תקנות

ילקוט מנהגים - ערך אברהם בן יעקב
 ילקוט מושגים - ערך אשר וסרטייל - מנהגי יהודי תימן
 היצירה החורגית - מאת נח עמינה - יוסף ניצן, ההלכה עמוד 65. הלכה בהחפתחותה.
 שמע ישראל - מאת דב רוזן, ההלכה פרק צ"א עמ' 311 - 320
 תקנות - הספר כנ"ל פרק צ"ב עמ' 321 - 326
 מנהג - אנצק' מאיר נחייב ע"מ 281 - 282
 הנוסח והסידורים השונים - תפילה מעיינות לענייני חנוך והוראה עמ' 402.
 קצור שולחן ערוך - מקור חיים וקצור שולחן ערוך - גנצפריד.
 טעמי המנהגים ומקורי הדינים - אי"ש שו"ב
 אטלס עץ חיים - רפאל הלפרין
 פרקיס בתולדות יהדות המזרח - מ. החינוך. מ. כהן פרקים טו', יז', יח' יט'.
 מנהגי יהודי תימן
 עדות ישראל - אברהם שטאל כרך ב'

הווי ופולקלור יהודי

לבוש

המשכן וכליו - המונות
 היהודים מראשית העת החדשה - עמ' 5 - 11, 19, 38, 51, 64, 69, 85.
 יהודי כורדיסטן, אורח חיים מסורת ולבוש - עמ' 71 - 96.

מאכלים

מאכלי שבת של יהודי שבת חדרין למנהגי יהודי תימן עמ' 123.
מאכלים לחגים ומועדים בשול ומשק בית מאת ליאורה צוקרמן עמ' 210 - 200.
מנהגים ומאכלים בחגי ישראל בספר שורשים ביהדות מרוקו - יהודה מסינג עמ' 143 - 147.
יהודי כורדיסטאן אורח חיים מסורת ואמנות בשול, אפיה ואכילה עמ' 57-50

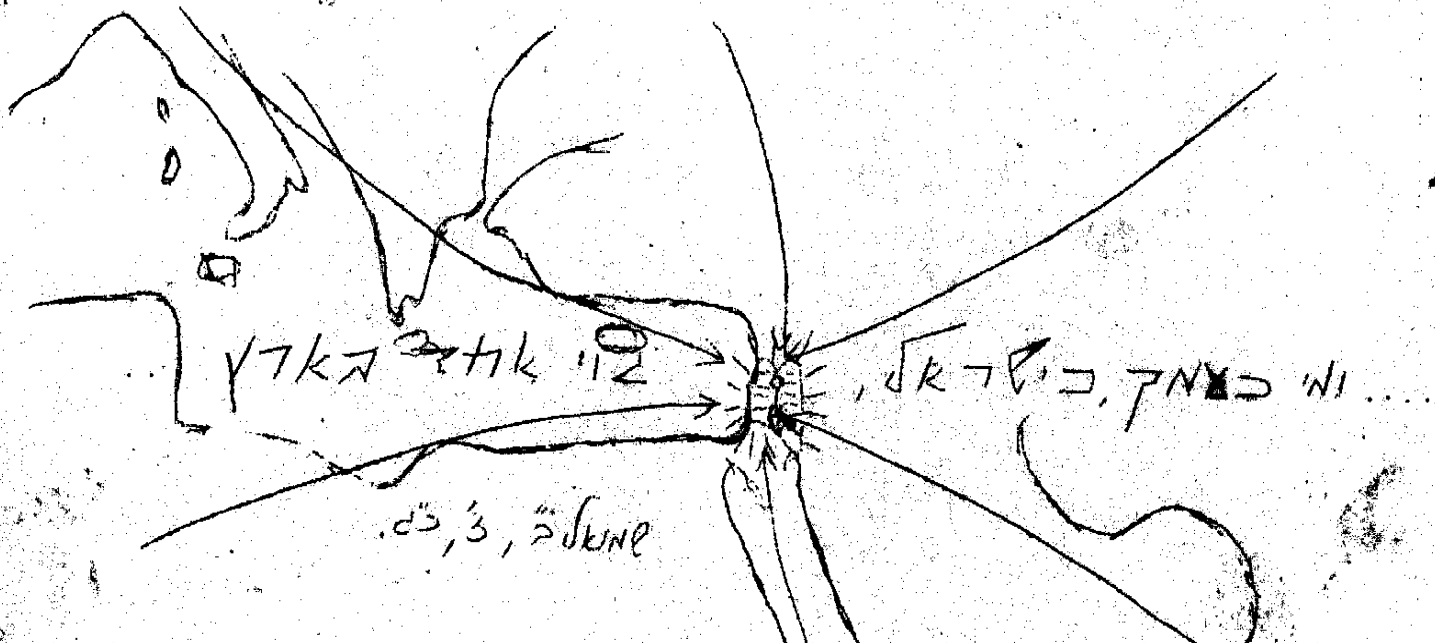
לחני תפילה א. קטלוג המרפ"ד 12, עמ' 3 - קק 418, שקפים 738
 כוונה בתפילה - חוברת יוסף בן ברית
 שפות יהודיות - יידיש לכסיקון לתודעה יהודית עמ' 95 - 94 לדינו עמ' 105
ספורים על האיכות המיתית בספורי עם של עדות ישראל (מחקרי המרכז לחקר הפולקלור
 כרך א' כמ' קסה).

תולדות הכתב העברי

קטלוג המרפ"ד 9 ישראל עם ישראל עמ' 19 - 21
 פרקים בחקר מנהגי החונות (מחקרי המרכז לחקר הפולקלור ד')
מעשיות עם לבני קדם - מסודרות ע"י יוסף בת מיהס
בחי כנסת בהונגריה אלבוט המונות
שרידיהם של בחי כנסת עתיקים שנמצאו באתרים שונים בארץ (חוברת)
 חשמישי קדושה - סרטון מס' 23
 בחי כנסת עתיקים - שקופיות 432
 מקדש מעט - חפיד בית הכנסת בחיי הקהילה שקופיות 366
 בית הכנסת - שקופיות 175
 ספורי עדות - לחגים קק' 595
 מנהגים שונים בחגים שקופיות דאה קטלוג המרפ"ד 7
 בנושאי חגים: ש' 394, 185, 346, 342, 201, 335
 היכל עבודת ה' מנהגי בחי הכנסת/ אברהם שלום שאקי
 קדמוניות ארצנו - מיכאל אבי לונה ושמואל יבין 220 - 236

אחדות

של כל



יום א': 1. הקדמה: מה בין חכניתנו לבין חכניות "מורשת קהילות ישראל" (=מורשת העדות)

נקודות הפיפה בין חכניתנו לבין חכניות אלה והשוני ביניהן.
המאחד והמיחד. חשיבות שניהם.
י. בן בריח

2. דברי עם ישראל בגלויות ובתפוצות. היסטוגרפיה = מיפוי של תפוצות ישראל

ההשפעות הזרות המרכזיות על היהודים והיהדות.
בלזווי שקופיות ושקפים ומפות.
י. בן בריח

3. עבודה סדנאית: עיבוד נתונים היסטו-דימוגרפיים

מפוזרים בספרות, באופן לא כרונולוגי,
לרשומים גרפיים (שקפים) המתעדים תהליכים באופן כרונולוגי.
שינויים דימוגרפיים בגלויות השונות, עקב רדיפות, גירושים, שמד,
ונדודים בקשר למסחר וכלכלה. תילופי תרבות בין קהילות.
שינויים גיאוגרפיים של מרכזי היהדות.

יום ב': עדות בישראל?

סדנת חקר ודיון עפ"י מקורותינו (חנ"ך) ועפ"י המקובל בארצות זהיום.
(בעולם האיסלם ובעולם הנצרות).

1. מהי עדה ומי נקרא עדה?

שאלות מכוונות להבהרת מושגים ומונחים כגון:
עדות המזרח, אשכנזים, ספרדים, פרנקים, מסתערבים בא"י.
העדה החרדית, העדה הקראית, העדה השומרונית.
בני ישראל בהודו, הפלשים ועוד.

לאיזה קבוצה נשייך את יהודי תימן, פרס, עירק, כוכרה, כורדיסטן,

פקיסטן, הקוקז, גרוזיה, הודו?

ומה על יהודי איטליה, יגוסלביה ובולגריה?

2. מסקנות והצעות לשינוי ההתייחסות ולקביעת מונחים ומושגים
המתאימים לעובדות.

יום ג': יהדות, יהודים והשפעות סביבתיות

סדנת חקר ודיון - חוך שימוש באמצעים ספרניים ואורקוליים.

1. נוסחי תפילה, הלכה ומנהגים, מקורותיהם. ומה בין אלה לאלה?
 2. פולקלור יהודי, על מה הוא מבוסס?
- לבוש מסורתי. מאכלים יהודיים. לתני תפילה וקריאה.
- שירה עממית יהודית.
 3. שפות "יהודיות". מונחים ומושגים. מלים לועזיות במשנה, בתלמוד, במפרשים. והיום? - בגלויות השונות ובארץ ישראל תחת כובשים שונים.
 4. סיפורים ומשלים, כתב יהודי, אמרות ופתגמים.
 5. אדריכלות בתי הכנסת, אמנות ונוי בתשמישי קדושה. צורות ישיבה בכתי הכנסת, ליהוט.
 6. בעלי תפקידים בקהילה ובמשפחה.
 7. השפעות זרות בתפיסת היהדות, אמונות תפלות. (האזור המוסלמי, הנוצרי ואחרים).
 8. מנסליות הסביבה והשפעתה על יהודים.
- הערות:א. יתכן ונתחלק לתח קבוצות עפ"י נושאים.
- - - - - ראוי לקיים המשך בהשתלמות בשנה"ל הבאה.

יום ד' שמות משפחה ומשמעותן - כמזהים נדודים מארץ לארץ, מאזור לאזור ועוד.....

1. סקירה על חלוקתם לקבוצות המצביעות על העבר.
דוגמאות מן החיים

י. בן ברית

2. סדנת חקר ודיון

חרגיל בלימוד מן העבר תוך שימוש בשמות משפחה של המשתתפים.
הערה: כל משתתף מחבקש:

- (א). לאסוף מידע על שמות המשפחה של הורי האם (סב וסבתא)
ושל האב (סב וסבתא) ואם אפשרי, אף יותר אחורנית.
(ב). לגזור מודעות אבל מעתוננים יומיים לניתוח האוכלוסיה
המיוצגת במודעות, עפ"י השמות.

3. שמות פרטיים - גירוי לטיפול הנושא בעתיד.

י. בן ברית

יום ה' 1. ניגודים בין קבוצות בעם ישראל מסיבות רציונליות ולא רציונליות במשך דברי עם ישראל מאז.

הצגת העובדות: י. בן בריח

2. סדנת דיון

א. הסקת מסקנות לגבי המתחים הקיימים היום בין יוצאי גלויות שונות. מה דומה ומה שונה? מה אמיני ומה מדמפה?

ב. תפקיד המחנכים בגישור על פני שוני קיים.

כיצד? החיזוק על ידי הבלטת היחודי - מורשת קהילות ישראל
החיזוק על ידי הבלטת המאחד - מורשת עם ישראל

ג. הצעות כיצד לשלב את הנושא וחלקים ממנו "בתכנית הלימודים" ברמות שונות בחינוך:

במגע עם ההורים - בגן הילדים - בבה"ס היסודי על כחותיו -
בבה"ס העל יסודי - במציאות החיים (נישואים "מעורבים")
- סיכום ביניים אשר ידרוש התיחסות נוספת.

הערה: הנך מתבקש להחכונן למפגשנו. תוכל לחרוט את חלקך בסיפורים מן החיים, בידע ובמחשבה לעתיד.

חופשה נעימה ולהתראות,

יוםף בן בריח
יוסף בן בריח

ערכים סוסריים יהודיים במורשת הפזמונאית - סדרת ספורים במלפ"ד קטלוג מס' 9 עמ' 20. "מספורי העדות"

סדרת ספורים: "יחד שבטי ישראל" חוברות "הספור העממי בעדות ישראל".
יהודי המזרח בספרותנו - ספורי עם ומשלים / עליזה שניר, חוה בר יצחק.

אמרות ופחגמים

פחגמי עדות ישראל מאת אברהם שטאל.

המשפחה בפחגמים של יהודי בבל - בספר המרכז לחקר הפולקלור כרך ג' עמוד עז'.
אלף ואחד פחגמים יהודיים ממרוקן כנ"ל כרך א' עמוד לה'

אדריכלות ואמנות

בתי הכנסת - שרידהם של בתי כנסת עתיקים מתוך עתון במחנה.

בתי כנסת בהונגריה - אלבום

אנציקלופדיה מאיר נתיב עמוד 90

היהודים מראשית העת החדשה. עמ' 48, 60, 77.

אדריכלות בתי כנסת באיטליה פעמים מס' 8.

השמישי קדושה

אנציקלופדיה מאיר נתיב עמ' 315 - 314 לוחות לא-לד' לוח מא' באות ש' עמוד ב',
לוח מב' עמוד 346 348, לוחות לה - לז' (לח' מעבר לדף).

חנוכיות - עמ' 186 (מעבר לדף) לוח יב' עמ' 282 לוחות כג'-ל, עמ' 218 לוחות סו-יה,
עמ' 251 לוחות כב' עמוד 250, לוחות יט-כב, עמ' 58 לוחות ג-ד.

האמנות היהודית - בצלאל ססיל רוח - מסדר בתי כנסת וחשמישי קדושה ק.
הנדרת מצוירות במאה ה-18 - מוזיאון ישראל ירושלים (לא במרפ"ד).

אמנות הצורפות בקהילות המזרח - בחוברת "פעמים" חוברת 11.

בעלי תפקידים בקהילה ובמשפחה

קהל, קהילה, - אנציקלופדיה מאיר נתיב עמ' 385 - 387 ערך קהל, קהילה.

קהילה מוסדות החנוך החברה והמשפחה "תולדות יהודי המזרח, חומר עזר לעיון בנושא.
בעריכת מ. כהן עמ' 224 - 101.

קהילה היהודית בחימן בסוף המאה ה-18 ובסוף המאה ה-19 מתוך הספר יהודי חימן

במאה ה-19 מאת אסף טוב עמ' 32 - 48

חנוך חיי צבור וחברה - חיי משפחה, הספר הליכות חימן מאת יוסף קאפח עמ' 47,

105 - 193.

תולדות היהודים בארצות האסלם - (ארגון הקהילות ומובנן 88-95)
יהודי בבל 35 - 41 הארגון הקהילתי והחיים הפנימיים בחימן עמ' 18-5 יהדות אירן

61 - 68, באפריקה הצפונית 170 - 153.

השפעות זרות בתפיסת היהדות

אמנות הפלות - אנציקלופדיה מאיר נתיב עמ' 42-43.

תפילות המתים בלילות - בספר המרכז לחקר הפולקלור עמ' קמט', קוז.

יסודות מאגיים בתכשיטנות המגרבית בעת החדשה/מאת פסח שניר בחוברת פעמים עמ' 29-42

חוכמה או"ק - קטלוג 7 - חגים

9 - עם ישראל

תיק נושאים: יהדות, לאום, ציונות ומדינה

יודאיקה: לקסיקון לנושאי יהדות ועוד..

חם, אך לא נשלם.

הערות מכל סוג תתקבלנה בברכה.

ערך: יוסף בן בריח

יעוץ: גינה ארמן

השער וביבליוגרפיה - בן ציון אריאלי

הדפסה ושכפול: יהודית קוטס